

Gyenge Enikő

ÖNARCKÉP TOLLAL

Lajtha László kiadatlan levelei (4)

Lapszám 2003 június

<http://www.epa.oszk.hu/00800/00835/00066/1112.html>

dátum nélkül [1951. április elején]

[Alphonse Leducnek]

Kedves Uram, Kedves Barátom!

Íme egy újabb lehetőség, hogy írjak Önnek - ellenőrzés nélkül.

Mivel tudom, hogy Ön meg a többiek mennyire szívükön viselik sorsunkat, életkörülményeinkről írok előbb egy pár szót. Valóban csak egy pár szót, mert egy egész levélben sem tudnám leírni ezt az életformát, amely számunkra megszakítás nélküli, állandó bizonytalanságot jelent. Ön, aki szerencsére ezt soha nem élte át, és annyira távol van mindettől, kedves Barátom, ezt megérteni, de még elképzelni sem tudja.

A kenyérkeresetet számomra még mindig a népzene lejegyzése és gyűjtése jelenti. Még egy díjat is kaptam ezért a munkáért.¹ Ennek ellenére meglepő módon még mindig nincs állásom és nyugdíjat sem kapok. A megbízások népzenei gyűjtésre csak alkalmiak és egyik napról a másikra leállíthatók. Csak régen kivívott tekintélyemnek köszönhetem, hogy emelt fővel élhetek, mindentől távol tartva magam, minden kapcsolatot megszakítva az itteni hivatalos világgal. Inkább élek visszavonultan egy szegényes és bizonytalan életet, mintsem hogy a legkisebb engedményt is tegyem.

Ön, kedves Barátom, sokat segített, ezt soha nem fogom elfelejteni! Én mindig határozottan hangoztatom, hogy aláírtam Önnel egy szerződést, és ennek értelmében Ön az én általános kiadóm, akinek nemcsak kizárólagos joga van műveim kiadásához, hanem rendkívüli rendeléseket is adhat. Ne feledje el, kedves Barátom, hogy Ön állandóan soron kívül rendel tőlem műveket, és egy szabad percem sincs. Ez lehetővé teszi, hogy kockázatvállalás nélkül utasítsak el minden felkérést kantáták, mozgalmi ódák, tömegkórusok, a politika istenei tiszteletére írt himnuszok stb. komponálására.

A két kiadói számot, amit volt szíves elküldeni, egy vonósnégyes² és egy mise (vegyes karra és zenekarra)³ számára fogom felhasználni. A vonósnégyes már a nyomdában van. Megígérték, hogy április közepe felé készül el, és hivatalosan fogják kiküldeni a példányokat. Mivel ezek Önnek nem kerülnek semmibe, megkérném, kedves Barátom, hogy valamivel olcsóbb áron forgalmazza, mint kiadójának más vonósnégyeseit. Jóllehet nagypartitúráról van szó, szabjon ki rá zsebpártitúra-árat.

A misém partitúrájának és kóruszólamainak lemezei elkészültek. Pillanatnyilag - mert én nem tudok utazni, és az itteni templomi zenekarok már nem működnek - ez a mű nem aktuális. Lehet, eljön még az idő, amikor a terveimnek megfelelően el tudom vezényelni az ősbemutatót Angliában. Kivárjuk.

Elkezdtem egy negyedik szimfóniát.⁴ Ez a munka nyárig fog tartani. Tehát az itteni illetékesek addig békén hagynak, elismerve az Ön jogait. Legyen szíves, írjon pár sort, amelyben megkérdezi, meddig jutottam el a munkámmal, és egy új kiadói számot ad.

Kérem, szögezze le ebben a levélben: 1.) nagyon sajnálja, hogy a levonatok visszaküldése (tőlem tudja) még mindig annyi akadályba ütközik, 2.) és emiatt Ön nem lát más megoldást, mint azt, amit a vonósnégyes esetében alkalmaztunk. Fogalmazza meg úgy a levelet, kedves Barátom, mintha ez a megoldás egyáltalán nem lenne kedvére való, és csak azért fogadja el, hogy lehetővé tegye a mű megjelenését.

Mindig komponálnom kell valamit, ellenkező esetben már nem vagyok "dolgozó", és kellemetlenségeket okozhatnak a lakással kapcsolatban. Pillanatnyilag [a Zeneműkiadó Vállalat] magára vállalja a másolás és a nyomtatás stb. költségeit, és büszke, hogy rendelkezik a magyarországi jogok felett. Ily módon kiadói munka nélkül jutunk hozzá kész anyagokhoz. Ez jó, a jövőre nézve legalábbis, számomra meg az Önök számára is. Ezt a lehetőséget azért kaptam, hogy üzleti ügyekről tudjak írni Önnek, és emiatt búcsúzom, személyes érzéseimről most nem beszélek. Mégsem fejezhetem be anélkül, hogy változatlanul hűséges szeretetünkről ne biztosítanám Önt és családját,

[Lajtha László]

dátum nélkül [1951 második féléve]
[Gilbert Leducnek]5

Kedves Gilbert!

Boldogan élek a lehetőséggel, hogy ezúton rendezhetjük üzleti ügyeinket. Engedje meg, hogy máris kezdjem.

Ön pár héten belül megkapja 4. szimfóniám 300 partitúrapéldányát és a teljes zenekari anyagot. [...] Amint megérkezik a küldemény, nyugtázza írásban, és kérem, hogy egy külön levélben:

- a) nehezményezze, hogy a partitúra papírja még az átlagosnál is rosszabb
- b) a borító nem elég merev a mérethez viszonyítva
- c) a nyomás meglehetősen egyenetlen, a kivitelezés nem elég gondos
- d) ha egyéb kifogásai vannak, kérem, írja meg.

Kérem, ne tegye szóvá a kotta túlságosan nagy méretét. Magyarországon egyáltalán nem lehet pauszpapírt beszerezni. Ezt a fiamtól kaptam, New Yorkból. [...]

Levelem végén megadok majd egy másik címet, amelyre, kedves barátom, szabadon írhat mindenről, és kifejtheti véleményét a következőkben (az ilyen levél diplomáciai úton fog megérkezni, s így elkerüli a cenzúrát).

Ön sokat segített azzal, hogy írásban megerősítette: Ön az én általános kiadóm, és a szerződésünk szerint minden művemnek minden joga Önt illeti meg. Ennek hála, folytathatom ellenállásomat, és mindenfajta hatóságtól megtagadhatom a piszkos munkát az ilyenkor szokásos következmények nélkül. Azonban, kedves Gilbert, folytatni kell a játékot. [...] 7. vonósnégyesemnek nagy sikere volt, (úgy hallottam, hogy egy olasz együttes bemutatta Torinóban is), és a magyar együttes is egy másikat kért a következő időnyre. A Minisztérium felvállalta az ügyet, és hivatalosan felkért egy új vonósnégyes megírására. Pár napja el is kezdtem ezt a munkát. Hogy műveim felett Ön rendelkezik, ez felszabadítóan és megnyugtatóan hat rám - gondolom, érti! Ugyanabban a levélben arra kérnek, fontolgassam egy hegedűverseny megírását. Azt válaszoltam, hogy nem tudok vállalni semmit az Ön beleegyezése nélkül. Arra kérném, kedves Gilbert, engedélyezze levelében ezt a munkát, de követelje, hogy a nagyzenekari Divertimento se halasztódjék el sine die. És utána küldje el a kiadói számokat a már említett három mű számára.

Arra is megkérném, legyen szíves elküldeni egy példányt 4. szimfóniámból a szerző hódolata jeléül Sir Adrian Boult-nak, BBC London, aki csodálatosan dirigálta 3. szimfóniámat (a London Symphony Orchestra élén) a Gyilkosság a székesegyházban - Murder in the Cathedral című film számára. A film azóta két nagydíjat nyert a velencei Nemzetközi Fesztiválon. Fiamtól kaptam egy pár, barátok által véletlenszerűen küldött újságkivágást (Manchester Guardian, egy nagy amerikai napilap, egy másik, holland napilap), melyekben nagyon dicsérik a zenét. [...] 3. szimfóniám - amint Ön is tudja - része a film számára írt zenének. Azért hívom fel figyelmét erre a tényre, hogy be tudja jelenteni jogait a Szerzői Jogvédő Hivatalnál. A film ősbemutatója egyidejűleg lesz Londonban és

New Yorkban, 1952 januárjában. Ugyancsak e film számára írtam még egy Téma és variációk c. művet nagyzenekarra, két kvintett-tételt hárfára, fuvolára, hegedűre, brácsára és gordonkára.⁷ [...]

3. szimfóniámnak nagy visszhangja volt Magyarországon. A londoni rádió több műsorában is beszámolt a velencei sikerről, és ez a díj itthon számos kellemetlenségtől mentett meg. Ugyan nem említik a szerzőt (T. S. Eliot, a nagy angol költő, 1950 Nobel-díjasa), nem beszélnek a témáról (angliai Szent Tamás mártírjuma) - erről különösen hallgatnak -, csak arról vesznek tudomást, hogy egy "bizonyos" film, amelynek én írtam a zenéjét, díjat kapott egy "bizonyos" fesztiválon. Mivelhogy még mindig nagyon érzékenyek a nyugati sikerekre, büszkék rá és elnézik nekem, de ismétlem, a film említése nélkül. Tulajdonképpen ez felszabadítja a 3. szimfóniát, amely ezután nálunk is szabadon terjeszthető lesz.

Engedje meg, kedves Gilbert, hogy most azokról a művekről beszéljek, amelyek kiadását még az Ön felejtethetetlen édesapja engedélyezte. Egy hárfa-fuvola-gordonka trióra, és egy fafúvós kvartettre⁸ vonatkozó szerződést írtunk alá. Tudom, a mostani körülmények nem kedveznek a vállalkozásoknak, mégis engedje meg, hogy felvessem a Trió kérdését. Önnél vannak a partitúra és a szólamok nyomatai. Mit gondol, meg tudná jelentetni a közeljövőben? Nagyon szeretném, ha sikerülne. Biztosan játszani fogják Milánóban, Londonban, Párizsban, és, remélem, Amerikában. Magyarországon is kérik tőlem a muzsikusok. Anélkül, hogy túl optimista lennék, azt hiszem, kiadása belátható időn belül megtérülne. [...]

Nem tudom lezárni ezt a business-levelet anélkül, hogy elmondanám, mennyire de profundis van jelen gondolatainkban az egész Leduc-család, az újratálalkozás majdhogynem fájdalmas óhajával. Még mindig remélem, hogy egy sor dolog megoldódik, és ilyen, nehezen eljuttatott, szórványos levelezés helyett személyesen kopogok majd az Önök ajtaján. De addig is kérem, adja át Leduc aszszonyának legőszintébb hódolatomat, Lajtháné hűséges baráti üdvözlését; Önre, kedves Gilbert, baráti kézzszorítással gondolok, és - a viszontlátásra!

Várom mihamarabbi válaszát, és maradok változatlanul az Ön hűséges

Lajtha L.-ja

Válaszlevelét ide címezze:

Guy Turbet-Delof, 9 a Francia Intézet igazgatója, Francia külképviselet, Budapest, a levelet adja le a diplomáciai postára: 37 Quai d'Orsay, Paris 7e (november 24. vagy december 15. előtt)

[Gilbert Leducnek]

1952. január 14.

Kedves Gilbert!

Mindenekelőtt megköszönöm karácsonyi és újévi jókívánságait, melyek egy szép Côte d'Azur-i tájat ábrázoló képeslapon érkeztek. [...]

Azt tapasztalva, hogy a hivatalos elnyomás ereje napról napra fokozódik, Önre hivatkozva határozottan megtagadtam a hegedűverseny megírását. Lehet, hogy még emlékszik rá: egyik utolsó levelemben említettem, hogy megrendelték, és Ön válaszában "engedélyt" adott rá. De időközben végiggondoltam a dolgot. Veszélyes dolog visszakozni és a legcsekélyebb engedményt is tenni. Ha elfogadom a hivatalosság ajánlatát, megvan a precedens, és nem lesznek érveim visszautasítani egy Sztálin-kantáta vagy egy másik vonalas, vagy ahogy itt mondják: realista-optimista mű megírását. Ezért hazudtam nekik, azt állítván, hogy kaptam Öntől egy másik levelet, amelyben bizonyos tartózkodással

említette a versenyművet. Csak azért fogadta el eredetileg, hogy a kedvemben járjon, de Ön számára a kvartett és a szimfónia a sürgősebbek, és nem szeretné, ha ezek késnének a versenymű miatt. Tekintélyemnek köszönhetően elértem, hogy egy számomra megfelelőbb időpontra halasztottuk a versenymű megírását. Levelében, kedves Gilbert, legyen tekintettel erre, és pár szóban fejtse ki, hogy Ön az én általános kiadóm, tervei vannak velem és az Ön elképzelései nem véletlenek és esetlegesek, hanem a dolgok logikája, tehát a katalógus és a megrendelések alakítják. [...]

És most egy olyan műről írok, melynek létezése szeretném, ha titokban maradna. A katolikus intézmények megkértek egy mise megírására. (Írtam már egyet 1950-ben, zenekarra és kórusra, de sajnos éppen akkor szüntették meg a nagyobb templomok zenekarait.) Látva, hogy a katolikus zeneszerzők nem merik vállalni egy mise megírását, engem kértek fel egy könnyű, kórusra és orgonára írott mise komponálására.

Hamarosan befejezem. A megrendelők készek a mű metszését is elvégeztetni [...] Ön, aki egy szabad országban él, el sem tudja képzelni, milyen hatása lenne itt egy új misének. Mint kálvinista, a hívő emberek vigasztalására írtam e misét. A diplomáciai küldeménygel meg fogja kapni a partitúra és a szólamok másolatait. Az lenne a kérdésem, nem tudná-e ügyesen ezt a művet is beilleszteni kiadási tervébe, a vonósnégyes és a szimfónia mellé? Mivel Ön három kiadói számot biztosított számomra, egyet a vonósnégyes, egyet a szimfónia, egyet meg a mise kapna. Válaszlevelében, melyben a szimfónia kézhezvételét nyugtázza, [...] nyilatkozzon a misével kapcsolatban is, azonban nem misének, hanem kórusműnek nevezve azt! (Nem küldtem még el Önnek első - kórusra és zenekarra írott - misémet, mert nem éreztem sürgetőnek a kiadását.) Ismételten javaslom, hogy az itt metszett további műveknél indítványozza az úgynevezett cigaretta papírtípus használatát, és kérje a lemezek - melyek az Ön tulajdonát képezik - leadását a francia konzulátuson. Ily módon vámmentesen fogja megkapni őket.

Megkérném, kedves Gilbert, küldjön másolatot válaszleveléről. Az egyik példányt megtartanám, mert műveimet illetően én vagyok az Ön budapesti képviselője, a másikat meg eljuttatnám a Zeneműkiadó Vállalatnak.

Sietve fejezem be soraimat, mert a szimfónia postázása egybeesik a futárszolgálat indulásával, ugyanakkor nem felejtettem el megkérni Önt, tolmácsolja tiszteletteljes hódolatomat Leduc asszonynak, őszinte baráti üdvözetemet Claude-nak és a legjobb kívánságokat az egész családnak. Férfiúi kézzszorítással búcsúzom, kedves Gilbert, remélve, hogy hamarosan olvashatom sorait.

Az Ön hűségese
Lajtha L.-ja

[Fiainak]
1954. szeptember 17.11

Édes Gyerekeim,

elsősorban Hozzátok szólok, édes Fiaim, mert ha nekem jó nyelvgyakorlat az, ha Nektek angolul írok, úgy légyen Nektek hasonló magyar levelém feleségeiteknek való angolra fordítása. Meg kell mondanom, hogy mint korban megbölcösült embernek, erről a fordítgatásról semmi rossz véleményem sincs. Úgy vagyok vele, mint néhai Bánffy Dezső, a millenniumi Magyarország minisztere volt. Nagyon rosszul beszélt németül, de Ferenc Jóska előtt, aki viszont rosszul beszélt magyarul, minden miniszternek németül kellett beszélnie. No, képzeljétek el a spanyol etikettet! A kihallgatáson megjelent miniszterelnököt, a császár-királyt megillető háromszori meghajlás után megálló Bánffy, frakkban-kesztyűben mindvégig állva. A felség nem fog kezet, de észrevévén Bánffy erőlködését, kegyet akarván gyakorolni, szíves mosolylyal mondja néki: kedves Bánffy,

látom, nehezebbre esik a német beszéd, folytassa inkább magyarul. Mire Bánffy: "makt nikt, Majestät, ik übe mik." Egyszóval, mi is csak üboljuk magunkat.

A mai Zweck der Übungom [...], hogy írjak egy kicsit munkámról és terveimről. Két kompozícióm próbái kezdődnek meg. [...] A 10. kvartettnek¹² ez a címe: [...]

"Udvarhelyszéki Suite három részben". Ez az első népdalfeldolgozás, amelynek opuszszámot adok. Emlékszel még, Ábikám, Etédre? Hát a Gagyfiúkra, akikkel dolgozni jártál a földekre? És a kőrispataki cigányra? [...] Kristóf Vendel volt a neve, és nagyon sok szép dallamot tudott. Megélhetés céljából tavaly egy népi zenekarnak átírtam belőlük egy párat.¹³ Igen szerették őket, ezért kértek egyet a más után, és sokszor játszották koncerten is, rádióban is. A dallamokat mindig nagyon szerettem én is, és nehogy a prímás és klarinétos úgy variálja, ahogy akarja, avagy stílustalanul díszítse - csak példaképnek vettem öreg Kristóf cigány díszítőtechnikáját -, magam írtam (Debussy arabeszknek hívta) a dallamhangokat körülíró, girlandszerűen összekötő, magam módján kifejező díszítések, [...] variációkat. [...] Éreztem azt is, hogy "letétjeimet" ha megfinomítom, igazi "grand art" lehet belőle. Lényegesen változtattam a darabok eredeti tempóján is, úgy hogy [...] úgy jelennek meg, ahogy Lajtha László látja őket, és magukkal hoznak és adnak a közönségnek egy darabot udvarhelyi lelkemből. Tudjátok-e még, hogy Udvarhelyszék az anya-szék, amelyből Csíkszék és Háromszék kirajzottak? Avagy ez már smafu "his Lordshipjének" és "öjenkiségének"? Ha meghallgatnátok, és hiszem, hogy meg is fogjátok hallgatni, feleségeitek szíve bele fog sajdulni. Olyannak csináltam. Az első rész egy hihetetlenül nagy ívű dallam, a legnemesebbek közé tartozik, miket valaha hallottam, írta legyen azt akár Beethoven, akár más hasonló komponista. Nagyon lassú. Kezdetül a brácsa játssza szép, meleg, szonórus hangján, a kíséret meg egyszerű akkordokból áll, olyan halk és távoli, hogy éppen csak értelmet (harmóniait) ad ennek a gyönyörű dallamnak. Rögtön utána, másodsorra az első hegedű, ezúttal nem líraian, hanem patetikusan ismétli meg, e szenvedélyes karakterét az új arabeszk adják. Az elhalkuló befejezést második téma követi, amelyik olyan mosolygós és graciózus, hogy ha nem sikerült olyan szépre és finomra, mint a legszebb Mozart-menüett, akkor ez nem a dallam, hanem az én hibám. E finom, kicsit táncos, kicsit játékos, de gyönyörű profilú melódiát az első lassú követi, új arabeszkkel, ezúttal fájdalmasan, melankolikusan (mint egy erdélyi lélek, aki a hegytetőn néz a meszszibe, s végül egyet sóhajt). Ez az első rész. A második sötét moll prestissimo. Nem színeiben sötét, mert azok végtelenül könnyűek, hanem karakterében. A dallam az első hegedűé ugyan, de a többi szólamok hasonló prestissimo-ban futkosnak, úgy valami egész anyagtalan, megfoghatatlan, tündérlábakon elsuhanó álom-párakép villózik el szemünk előtt, végig pianissimo. Észre se vesszük, hogy utána új téma kezdődik, fortissimo-ban ugyan, de lehalkul, mint az első. Ezután megszakítás nélküli középrésznek lassú dallamot hozok - nem olyan lassút, mint az első részé -, ez nem oly nemesen, férfiasan érzelmet takaró, sok benne az erdélyi bánat. Először a cselló dalolja el, majd éteri magasságban a két hegedű. Utána megismétlődik a kezdő prestissimo, és a tétel felröpül a felhőkig, sőt azon túlra, s hiába nézünk utána, lassan elvész a szemünk elől. Ez a második rész. A harmadik két lassú dal összefonásából áll. Meleg, puha, szenzuális az egész tétel, és megnyalnátok a tíz kéz- és lábujjatokat, ha ilyen varázslatos gyengédséggel tudnátok ujjbeggyel megsimogatni asszonyaitok arcát. Cinikusan azt mondhatnám: szívdöglesztő. Szerelmes már az egész publikum [...], és ezután jön két gyors dallam, az egyik pizzicato, majd kecses arco, amely odáig vezet, hogy normális fehérszínű, vagyis olyan hűvös angolszász azt mondaná, ennél gyorsabban már nem lehet táncolni. Rádobbant azonban az öreg 63 éves harisnyás, és azt mondja: hé, a sváb anyátok istenit, gyertek, kölykeim, mutassuk meg... S következik rá egy szilaj, csüddöngölőnél is csüddöngölőbb valami, amelyben a férfikarok között már csak bódult virágszál a fehérszínű. Itt-ott hirtelen elhalkul, de csak azért, hogy a tempó hajszája nagyobb ellentétben mutatkozhassék meg, s utána mindég felcsattan a fortissimo, s a vége egy nagy tourbillonban fejeződik be.

A Magnificat¹⁴ egészen más. Nem szerettem már régen Bach és a többiek harsogó, trombitáló, forte, barokkan-majesztózus Magnificatjait. Mert hát mi is a Magnificat? Mária hálaéneke: "Magnificat anima mea Dominum et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ..." Mindez akkor történt, amikor egy szép májusi délután, a nap lehanyatlóban, a szép csendes Genezáret-tó partján, a zöldellő tájban együtt sétálnak Mária és Erzsébet, és a fiatal, szép, finom, gráciás-testű Mária bevallja Erzsébetnek, hogy ő már biztosan anya. Boldog, mint minden anya, aki elsőszülöttjét várja, és biztosan ott játszadozik ajka szögleteiben az az édes, réveteg mosoly, amelyet ott láttam anyátok száján, s Ti is ott fogtok látni (ez sem akar célzás lenni) feleségeitek száján. Mi egyebet is mondhat, mint hogy hálát ad az Istennek anyaságáért. Hogy mit vár a méhében nyugvó gyermektől? Azt, amit anyák várnak. Hogy ez különb lesz mindenkinél, és az Úristen, aki "deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes", ott lesz az Ő fia mellett is, s egyengeti élete útját. Hol van itt kiabálás, hol van itt hangos szó? Miért kell ide fortissimo énekkar s zenekar? Ez nem zsoltár, amelyben "hangos szóval dicsérjük az Urat", ez egy, a Genezáreti-tó partján alig-asszony elénekelt, félig leányhangon dalolt himnusz. Nem is a zenészektol tanultam. Hanem a festőktől. Néztétek Botticelli Magnificatja Madonnájának arcát? Milyen bánatosan mosolyog? Finoman, édesen, és mégis valami megfoghatatlan melankóliával. Sok Madonna-képet láttam életemben. Sorban megjelentek szemem előtt azok, akiket szeretek, a Giotto-iskola utániak egészen Michelangelóig, akit már nem számítok közéjük. Ő éppúgy elmaradt, mint a nehézkes, kövérkés németek. Finom, gráciás, szép, odahajló, hol törékeny testű, hol nemesen karcsú olaszok, franciák, németalföldiek, Rogier van der Weidenig, a méltatlanul lenézett Raffaello is, Louvre-ban lévő kis képével: fején habfátyolos Madonnájával, mind-mind, több mint negyven év távlatából előbukkantak, emlékezetem a szemem elé hozta őket, s most, hogy olyan régen már nem is nézhetem meg, s ki tudja, mikor fogom láthatni őket, mind úgy állottak előttem, mint egy modell a festő előtt. Fra Angelico tündéri, ma is friss színeivel, avval a szerető gonddal, ahogy valódi aranyból rakta Madonnái feje köré a glóriát. Szinte mutatták, mit kell tennem. A kompozíciót női hangra és orgonára írtam. (Tehát nem orgonakísérettel). Hangosság, széles gesztus, trombitáló angyalok, mindez nincs az én Magnificatomban. Szelídség, báj, szépség, gyengédség, alázat - az igen; s elővettem a nagypaletta, rajta a színek, de a legkisebb ecsettel festettem, annak is összesodortam a szörpamacsát; úgy, hogy rajzolt, mint a hegyes ceruza, és leheletszerűen raktam fel a színeket. [...] Szokatlan és tudtom szerint az első ilyen felfogású Magnificat [...]

[aláírás nélkül]

Guy Turbet-Delof, a budapesti Francia Intézet igazgatójának levele Lajtha Francia akadémiai tagjelölésével kapcsolatosan¹⁵

Florent Schmittnek
Budapest, 1955. szeptember 15.

Uram, Kedves Mester,

Ön volt oly szíves és megosztotta velem szándékát, hogy az Institut de France (Francia Szépművészeti Akadémia) új levelező tagjává - George Enescu román zeneszerző megüresedett helyére - Lajtha László magyar zeneszerzőt szeretné javasolni, 16 és véleményemet kérte ez ügyben.

Köszönöm az irántam tanúsított bizalmát. Talán az Akadémia megtehetné, hogy hivatalos úton fordul a Külügyminisztériumhoz, így az minden bizonnyal hiteles véleményt

mondhatna Lajtha úr esetleges jelöléséről. A magam részéről mindemellett a legnagyobb örömmel válaszolok kérdésére - természetesen magánemberként.

A legmelegebben csatlakozom az Ön javaslatához, mivel Lajtha László művészi, tudományos és politikai érdemei a legmesszebbmenően igazolják ezt.

1. Művészi érdemei. Az alig több mint hatvan éves Lajtha László mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt jelentős zeneszerzői életművet mondhat a magáénak. Kiemelném mintegy tíz vonósnégyesét, öt szimfóniáját, két miséjét, számos egyéb zenekari és kamaraművét, kórusait, zenéjét T. S. Eliot Gyilkosság a székesegyházban című filmjéhez, két balettjét, Madariaga librettójára készült operáját stb. E műveket számos országban nagy sikerrel játszották, különösen Franciaországban és Amerikában. Jelenleg a kritikusok Lajthát a kortárs zene egyik legjelentősebb képviselőjének tartják. Másrészt jól ismert tény, hogy a zeneszerző fiatal kora óta, részben személyes baráti kapcsolatai, részben művészi irányultsága okán az úgynevezett párizsi iskola tagja. Műveinek állandó kiadója párizsi kiadó. Joggal hasonlították zenéjét egy olyan egy érméhez, amelynek "anyaga magyar, megmunkálása francia, árfolyama egyetemes".

2. Tudományos érdemei. Bartók Béla halála óta Lajtha Kodály Zoltánnal együtt a nagy magyar folklóriskola legavatottabb képviselője. Néprajzi publikációi és nemzetközi néprajzi társaságokban betöltött szerepe egyként igazolják tudományos munkásságának értékét.

3. Politikai érdemei. Lajtha L. azon igen ritka magyar személyiségek egyike, akik egyetlen kompromisszumra sem voltak hajlandók az országot hét éve uraló rendszerrel szemben. Így meg tudta őrizni művészi és emberi függetlenségét, állandó bizonyítékát adva szellemi tartásának és a nyugati kultúra iránti elkötelezettségének. Külön említésre méltó franciabarát magatartása: ez leginkább abban a hatékony szervezőmunkában nyilvánul meg, amelyet évek óta a - Magyarországon a német (1945 előtt) és a szovjet (1948 után) kulturális befolyás miatt háttérbe szorult - francia kultúra itteni terjesztése terén végez. Befejezésül egy olyan érvet is felhoznék, amelyet - az előbbiekhöz hasonlóan - magánemberként közlök Önnel: különösen kívánatosnak tűnik, hogy a jelenlegi nemzetközi feltételek közepette George Enescu utóda szintén egy közép-európai zeneszerző legyen. Mind Magyarországon, mind Romániában és a többi szomszédos országban létezik egy bizonyos - jelenleg többé-kevésbé szunnyadó - franciabarát hagyomány, amelynek felélesztése sokkal könnyebb lenne, ha Franciaország nagyobb figyelemmel fordulna Európa e régiójában élő barátai felé. Lajtha L. akadémiai tagjelölése - a legnagyobb külföldi tekintélynek örvendő Szépművészeti Akadémiáé - önmagában is messzemenően indokolt, de az előbb jelzett körülmények - melyeket aligha lehet figyelmen kívül hagyni - a döntést különleges állásfoglalássá avatnák.

Kérem, Uram és Kedves Mester, fogadja a legőszintébb tiszteletteljes üdvözlőmet,

Guy Turbet-Delof

[Lajtha Ábelnek]17

dátum nélkül [1957. február-március?]

Nagyon szépen köszönöm, édes Ábikám, a február 7-én kis henger alakú zöld plasztik dobozban feladott Peritrate-küldeményt. Nem tudom, hogy erre is vonatkozik-e Ree-nek18 az a rövid leírása, hogy naponta háromszor fél tablettát kell szednem, és ha bírom, akkor fél helyett egy egészet. [...] Kíváncsian várom, sül-e ki valami okos a Hozzátok juttatott elektrokardiogramokból s a személyes panaszokból.

Ne haragudj, édes Ábikám, hogy egyéb kérésekkel is megterheltelek. [...] Ha kérek valamit, azért van, mert Pesten nem kapni semmit. Textíliát, ruhaneműt, fehérneműt nem lehet vásárolni. Amit kapni lehet, az rongy és drága. Állítólag gyártanak jobb minőségű anyagot is, de az mind exportra készül, vagy néhány húsfazékhoz közel álló tud talán szerezni belőle, de én semmi esetre sem jutok hozzá. [...] Ruhatáram hiányait tehát

semmiképpen sem tudom pótolni. Ezért volt, hogy egy téli nadrágot kértem Tőletek. Közben azonban eltelt az idő, vele a tél is, úgyhogy most már nem aktuális. Talán majd nyárra fogok kérni egy nyári nadrágot. Akkor majd elküldöm a méretet.

A ruhacsomagot küldjétek Leducön keresztül. Ha a nadrágot összegyűritek, és azt írjátok a csomagra, hogy "használt", Leduc csak igen kevés vámot fog fizetni érte. Leduc meg hozzám diplomáciai úton juttatja el, hogy itt semmi vámot ne kelljen fizetni érte.

Konzervet, teát, kávékat nem érdemes Leducéken keresztül küldönetek. A francia vám is bizonyára magas ezekre. Hagytam Leducéknél pénzt, 19 hogy abból fedezze az ilyen kiadásokat, ő azonban olyan gavalléros, hogy ehhez az összeghez soha hozzá nem nyúl, hanem saját zsebből fizet mindent. Kéréssel emiatt hozzá nem fordulhatok. Amikor szükségem volt kávéra, teára, szardíniára, és alkalmam volt szóval üzeni Leducéknek, hogy a náluk lévő pénzből vásároljanak s küldjenek valamennyit, ahelyett, hogy megtették volna, sub titulo karácsonyi ajándék olyan csomagot küldtek, hogy szinte szégyelltem elfogadni és a könnyekig meghatott az az aranyos levél, amelyet a fejedelmi csomaghoz mellékeltek. Igazán kilesik a gondolatunkat, tavaly egy elejtett megjegyzésemre (ti. télen falun hideg van) olyan fejedelmi, kötött meleg luxuskabátot, underwear küldtek karácsonyra nekem is, Nyamsinak²⁰ is, hogy óvakodom ezentúl bármi megjegyzést is tenni. Amellett, hogy áldozatkész kiadók, ajándékokkal is elhalmoznak. Minthogy ezeket nem áll módomban viszonzni, nem akarok koldusnak látszani, világos, hogy nem kérhetek tőlük semmit. A legegyszerűbb megoldás tehát az lesz, hogy ha teát, kávékat, szardíniát, egyszóval ruhaneműn kívül valamit kérek Tőletek, akkor légy szíves kiszámítani annak dollárértékét és kérésem szerint küldj 10-20 dollárt Leducéknek, megkérve az egyik fiút, hogy ezen a pénzen mit vásároljon nekem Párizsban és küldjön el nekem a diplomáciai postával. (Lajtháné beszúrása: Most mindenből elégünk van! Jó darabig nem kell ilyesmi!)

Az így keletkezett adósságaimat időnként majd, ha összegyűltek, meg fogom Neked fizetni, édes Fiam. Most mindenestre lesz rá alkalom. Nyamsi megkapta az útlevelét. Európára szól és 1958. február 15-ig érvényes. Bár számomra hasznosabb lett volna, ha április végén, május elején utazik, a bekövetkezendő örvendetes események hírére másképpen döntöttünk. Most az a terv érik bennünk, hogy Nyamsi júliusban érkezne Oxfordba²¹ [...] Gili szülése előtt kb. egy hónappal [...], hogy átvegye Gili vállairól a háztartás gondjait, megtanulja, mit, hol szokott vásárolni, ellássa a Csontost és legfőképpen, hogy Kristóf úr ne legyen kénytelen elhagyni a hingsey-i palotát, hanem Papájával és a magyar Nagymamájával együtt látogassák meg a Mamát és a kistestvért, és fogadják majd a felvirágozott lakásba visszatérő háziasszonykát az újonnan érkezettel egyetemben. Hogy Kristóf úr ne ijedezzen a Nagymamától, legalább egy hónapig legyen együtt vele édesapja, édesanyja környezetében, úgy hogy megtanulja, ki is az a pápaszemes idegen és megszokja, hogy az is Granny. A szülés után legalább egy, másfél hónapot ott töltsen, amíg Gili teljesen lábra áll. Addig segítene a háztartásban stb. Igen sajnálom, hogy amíg Nyamecs ily módon fungál Oxfordban, én nem fungálhatok hasonlóképpen New Yorkban. De hát egyszerre csak egyet engednek ki, és ezt is csak Európába. [...] Jelenleg az a helyzet, hogy a vasúti jegyet csak Hegyeshalomig lehet váltani. Így Ábikám, Tereád vár még az a kötelezettség is (Lajtháné beszúrása: de lehet, hogy Leducré), hogy ha majd kérjük, küldj egy Hegyeshalom-Oxford vasúti jegyet. Ez azonban csak hónapok múlva lesz aktuális. Nyamecsnek Párizsban lesz pénze, úgy hogy a vasúti költség árát meg fogja tudni Neked téríteni, és visszafelé már ő maga fogja megváltani a jegyét Hegyeshalomig. Lehet, hogy repülőn utazik majd [...]

Bizony, nagyon megnyomorodott, elszegényedett, piszkos és nincstelen kis ország lettünk. [...] (Lajtháné beszúrása: Itt ma a terror erősebb, mint valaha; éjjel cipelik el újra az embereket. Örülök, hogy Apa nem jár sehova, egészségi állapota miatt.) Te, Ábikám, ne dolgozd agyon magad kimenekült magyarokért, és Te is, Lacikám, vigyázz arra, kivel barátkozol és kivel vagy bizalmas. A kimenekültek között sok az olyan, aki a

szabadságharcban részt vett és ki kellett mennie, még több az olyan, aki kényelmesebb és jobb életre vágyódott, de sajnós, van másfajta is. [...] Tudok olyanokról, akik lefölozték a kommunizmus minden előnyét, és azután most a letört, elszegényedett országból kimenekülve áldozatoknak, hősöknek adják ki magukat. Hogy mi miért maradtunk itthon? Azt hiszem, nem érdemes rá felelni, tudjátok ti is. [...]

A francia leveleket fordította és a válogatást közreadja
Gyenge Enikő

JEGYZETEK

- 1 1951-ben Lajtha népzene kutatói munkásságáért Kossuth-díjat kapott.
- 2 7. vonósnégyes, op. 49. Mivel az ötvenes években Lajtha nem utazhatott külföldre, kiadójával való kapcsolata (művek megrendelése, kéziratok, sőt korrektúrák célba juttatása is) elsősorban postai úton történt. A műveket - mint itt is olvasható - Leduc a Zeneműkiadó Vállalattal sajátos szervezésű munkamegosztásban adta ki.
- 3 Missa in tono phrygio, "in diebus tribulationis", op. 50.
- 4 4. szimfónia ("Le Printemps"), op. 52.
- 5 Gilbert Leduc (1911-1988), Alphonse Leduc kisebbik fia, apja halála (1951) után a kiadó egyik igazgatója.
- 6 A Tátrai Vonósnégyes.
- 7 Variations pour orchestre sur un theme simple, "Les tentations", op. 44; 3. szimfónia op. 45a, 2. kvintett fuvolára, hegedűre, mélyhegedűre, gordonkára és hárfára, op. 46.
- 8 2. trió fuvolára, gordonkára és hárfára, op. 47, Quatre hommages, op. 42.
- 9 Guy Turbet-Delof (1922-1998), francia irodalomtörténész, író. 1947-től kb. 1958-ig dolgozott Budapesten mint a francia külképviselet kulturális attaséja, majd a Francia Intézet igazgatója. Magyarországi éveivel foglalkozó dokumentum értékű írása: Egy francia diplomata a forradalomban. G. Turbet-Delof 1956-os naplója (Budapesti Francia Intézet-56-os Intézet-Francia Nagykövetség, 1996).
- 10 Missa pro choro mixto et organo, op. 54.
- 11 A levélből, eddigi gyakorlatunktól eltérően és elsősorban terjedelmi okokból, csupán két, a készülő művekre vonatkozó részletet közlünk.
- 12 10. vonósnégyes (Erdélyi szvit), a Tátrai Vonósnégyes mutatta be 1954. október 12-én.
- 13 Az Állami Népi Együttesnek készült Négy udvarhelyi tánc (1952).
- 14 Magnificat női karra és orgonára, op. 60, 1954. december 12-én a Mátyás-templom női kara mutatta be, Bárdos Lajos vezényletével.
- 15 Köszönet az Institut de France-nak és főmunkatársának, Mireille Lamarque asszonnynak, hogy e levelet, valamint a tagjelölési procedúra több, eddig ismeretlen dokumentumát rendelkezésünkre bocsátotta.
- 16 1955 őszén Lajthát valóban a francia Szépművészeti Akadémia levelező tagjává választották, de kiutazni nem engedték, székfoglaló beszédét nem mondhatta el.
- 17 Levéltöredék.
- 18 Amerikai menyé, Marie.
- 19 Lajtha anyagi körülményeire világít rá egy Leducnek írott másik levél (1953. február) részlete is: "Turbet asszony fogja átadni az Ön által már ismert ékszert. Ha eladása nem okoz különösebb bonyodalmat Önnek, kérem, adja el. Turbet asszonnnyal Ön azt üzente, hogy kívánatos lenne egy megfelelő ajánlatra várni. Igaza van: mindenben Önre hagyatkozom. Legyen a minimális ár 350 dollár. Ha nem kapja meg ezt az árat, vagy az ügy lebonyolítása túlságosan időigényes, kérem, kedves Gilbert, ne vesződjön vele, és tartsa magánál az ékszert."
- 20 Lajtháné.

21 Oxfordban élő fiukhoz, ifj. Lajtha Lászlóhoz.

Claude Leduc, Ney Tibor és Claude Leduc, Ney Tibor és Lajtha Leducék kertjében (1962) Lajtha Ildikó tulajdona

A Francia Akadémia értesítő levele
Lajtha levelező taggá választásáról Lajtha Ildikó tulajdona
A Francia Akadémia értesítő levele

Lajtha levelező taggá választásáról Lajtha Ildikó tulajdona
Florent Schmitt a Lajtha házaspárral Budapesten (1954) Lajtha Ildikó tulajdona
Florent Schmitt a Lajtha házaspárral Budapesten (1954) Lajtha Ildikó tulajdona
A Francia Akadémia úrlapja
a zeneszerző személyes adataival Az Institut de France szíves engedélyével
A Francia Akadémia úrlapja

a zeneszerző személyes adataival Az Institut de France szíves engedélyével
Lajtha, Kodály és André Navarra Budapesten (1961) Lajtha Ildikó tulajdona
Lajtha, Kodály és André Navarra Budapesten (1961) Lajtha Ildikó tulajdona